

Srpska srednjevekovna umetnost XIV veka

VARDARSKI STIL

1282-1371

Vladavine kralja Milutina (1282-1321),
kralja Stefana Dečanskog (1322-1331),
kralja i cara Dušana (1331-1355) i cara
Uroša V (1355-1371)

ISTORIJSKI KONTEKST

- **Kralj Dragutin** (1276-1282, +1316)
- **Dragutin, stariji sin kralja Uroša I**, dobija titulu “mladog kralja” nakon čega uz ugarsku pomoć otvoreno **ustaje protiv oca**, i uspeva da ga porazi.
- Uroš se 1276. zamonašio i već 1277. umro kao monah Simon.
- Dragutin **predaje presto bratu Milutinu**
- **Vladavina Kralja Milutina** (1282-1321)
- **Kralj Milutin** prima presto od brata Dragutina 1282, i ulazi u razne sukobe (sa Vizantijom, sa Bugarima) **šireći državu** preko teritorija današnje Makedonije.
- **U Srbiju iz Hilandara dolaze obrazovani teolozi** (koji se brinu i o umetnosti), kao i duhovnici za episkope i kasnije arhiepiskope

VARDARSKA ŠKOLA

- Od XIII do kraja XIV veka
- Crkve se nalaze na prostoru Kosova i Metohije i severne Makedonije
- Stil je dobio naziv po Reci Vardar u čijem slivu se nalaze crkve (Vizantijski)
- Usled dobrih odnosa sa Vizantijom, arhitektura poprima vizantijski uticaj te se ovaj period naziva i vizantijski

VARDARSKA ŠKOLA – ARHITEKTURA

- Osnova crkve je **upisani krst sa jednom ili pet kupola.**
- Krst se lako **prepoznaje u svodovima krova.**
- **Fasada je polihromna** – sastoji se od jednog reda kamena i tri reda opeke, **ne malteriše se.**
- Crkva je podeljena na uobičajen način: **pripratu, naos i oltarski prostor.**

SOLJAŠNI IZGLED GRAĐEVINA

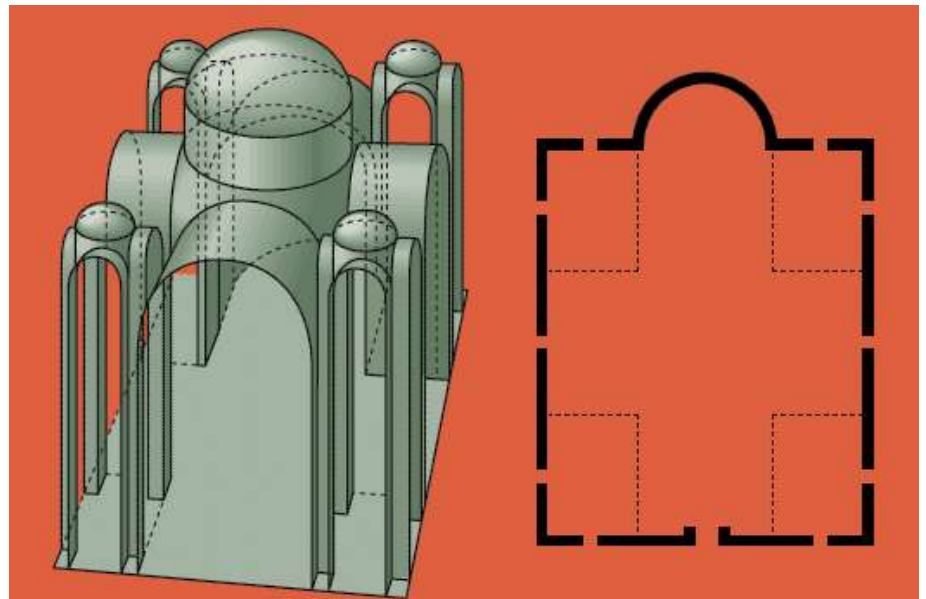
- Fasade se spolja ne malterišu. **Krovni venci od testerasto postavljenih opeka.**
- Krovovi su pokriveni olovom,
- Krov se stepenasto uzdiže do centralne kupole.

Šta je osnova u obliku upisanog krsta?

- Osnova kao krst je sa spoljne strane obuhvaćena zidovima **pa se spolja dobija izgled pravougaonika**, odatle naziv upisan krst.
- **Krst se vidi u obliku krova.**
- **Sažeti upisan krst:** građevine sa osnovom upisanog krsta mogu biti i sa kratkim poprečnim kracima koji se stapaju sa bočnim zidovima, kada se **oblik krsta vidi samo u obliku krova.**

Razvijeni upisani krst:
ukoliko su kraci krsta vidni spolja, govorimo o obliku razvijenog upisanog krsta.

NAJZNAČAJNIJE GRAĐEVINE IZ VARDARSKOG PERIODA

- manastir Gračanica,
- Bogorodica Ljeviška,
- Pećka Patrijaršija,
- Kraljeva crkva u Studenici

MANASTIR GRAČANICA

Zadužbina kralja Milutina, Simonide i Stefana

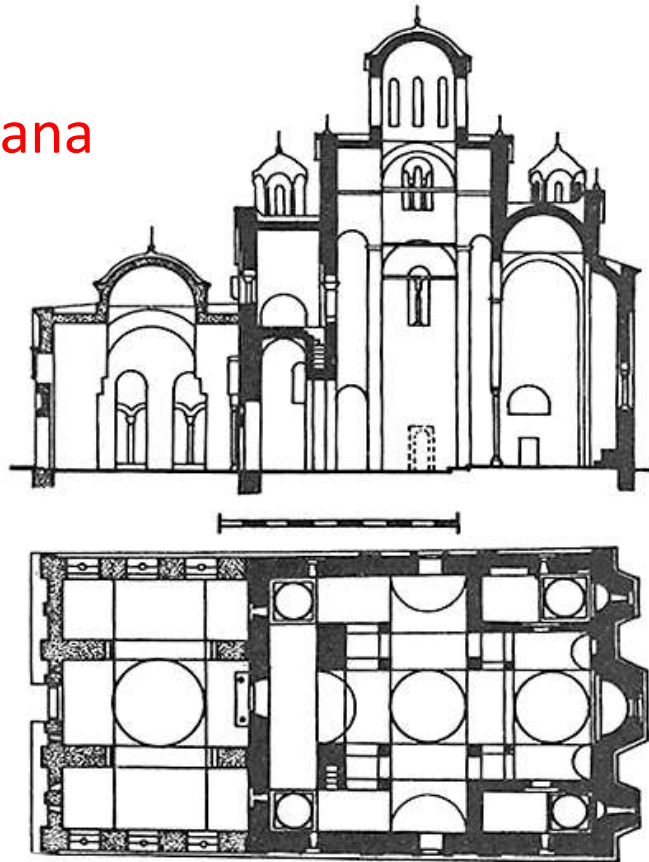
- Posvećena Uspenju Bogorodice
- Živopisali je Mihailo i Evtihije

GRAČANICA

- Jezgro čini **razvijeni upisani krst sa pet kupola**.
- **Sklonost ka visini** naglašena je složenim stepenastim uzdizanjem svodova.
- Ukrašena je nizovima opeke i kamena.

Pripata je dozidana naknadno.

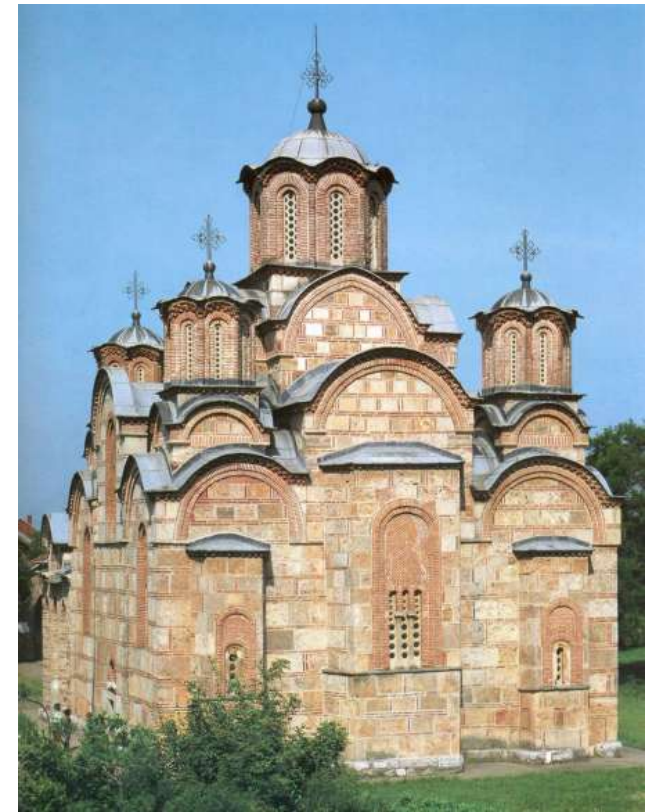

GRAČANICA

Stepenasto uzdizanje: Gračanica, Blagoveštenje, pogled sa severozapada i jugoistoka

Spoljašnjost: zidana od opeke i kamena u naizmeničnim, dekorativno ređanim redovima (kao u Vizantiji).

Gračanica, Blagoveštenje, kralj Milutin, oko 1315, pogled sa jugozapada

SLIKARSTVO VARDARSKE GRUPE: narativni stil

- Uticaji vizantijske umetnosti posebno iz perioda renesanse paleologa.
- Ljudske figure su manje i brojnije, manje monumentalne, nego u raškoj školi
- Prostor je u većoj meri naznačen (**inverzna perspektiva**).
- Scene su raznovrsnije i brojnije, pojavljuju se i nove teme (Loza Nemanjića kroz objašnjenje božanskog porekla kraljevske vlasti).
- U religiozne svene se unose elemnti iz savremenog života.

Idvajaju se freske iz:

Gračanice

Crkve Bogorodice Ljeviške

Kraljeve crkve u Studenici

Crkve u starom Nagorčinu

Lesovu

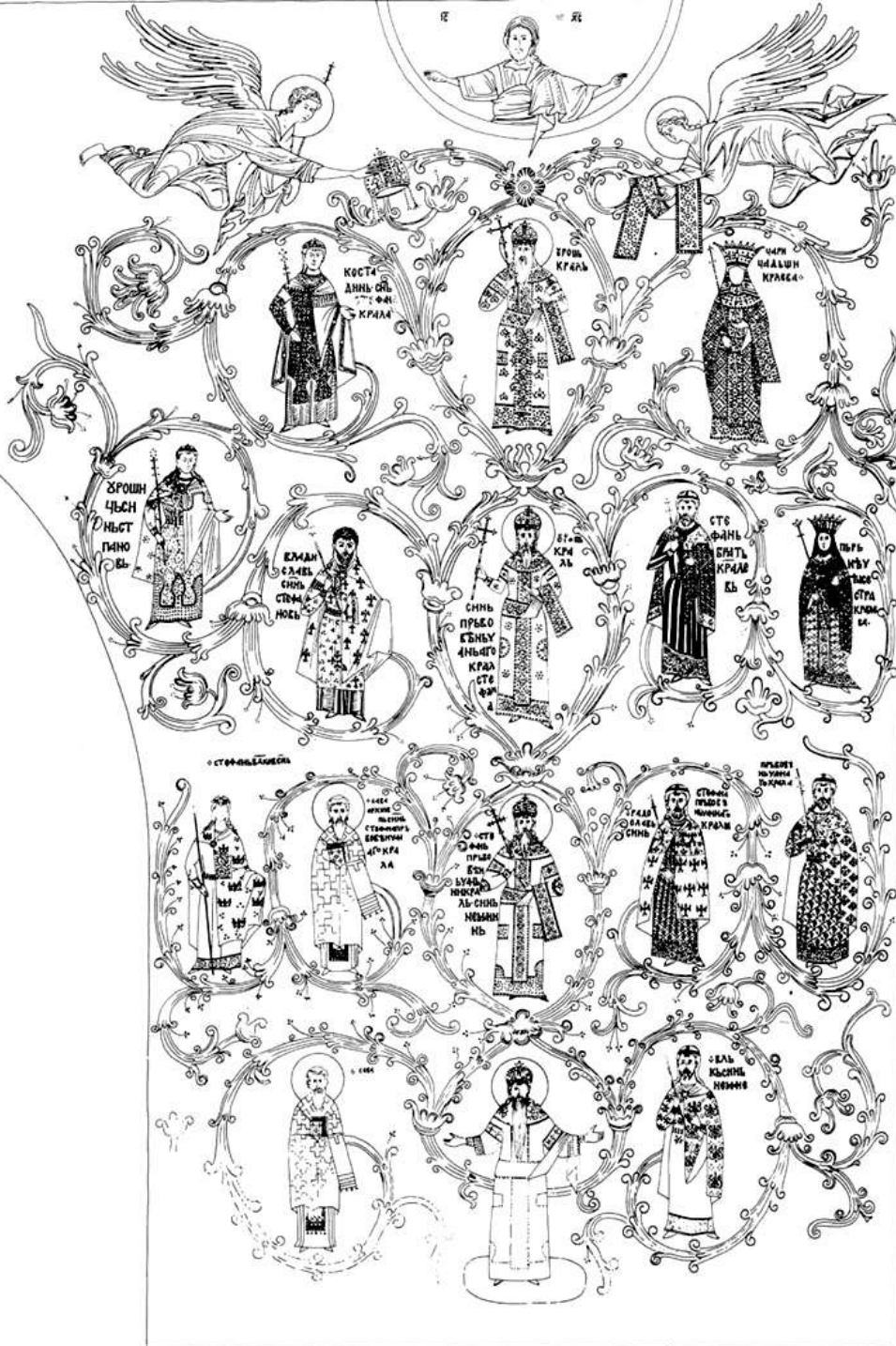
Hilandaru

Gračanica, Blagoveštenje, luk između naosa i priprate, portret vladara ktitora, detalj, Hristos iz segmenta neba blagosilja, anđeli donose krune.

Nova tematika: Hrist po anđelima šalje krune kralju Milutinu i kraljici Simonidi (Gračanica, luk između naosa i priprate)

Nove teme: Loza Nemanjića -
 freska objašnjava božansko
 poreklo kraljevske vlasti
 (Gračanica, Blagoveštenje,
 priprata, istočni zid)

GRAČANICA

Vardarski stil: (Uspenje Bogorodice, Gračanica): brojnije a sitnije figure, prostor u većoj meri naznačen, perspektiva

Uspenje Bogorodice, Gračanica

VARDARSKI (narativni) stil: ljudske figure su manje i brojnije. Scene raznovrsnije i brojnije. Prostor u većoj meri naznačen.

Gračanica, Blagoveštenje, naos, Raspeće

Gračanica, crkva Uspenja Bogorodice, personifikacija mora iz Strašnog suda, zapadni zid naosa, oko 1321. godine

BOGORODICA LJEVIŠKA - Prizren

- **Zadužbina kralja Milutina**
- Petokupolna crkva sa bočnim ambulatorijumom
- Ima spoljnu pripratu sa zvonikom
- Majstori su: Nikola i Astrapa

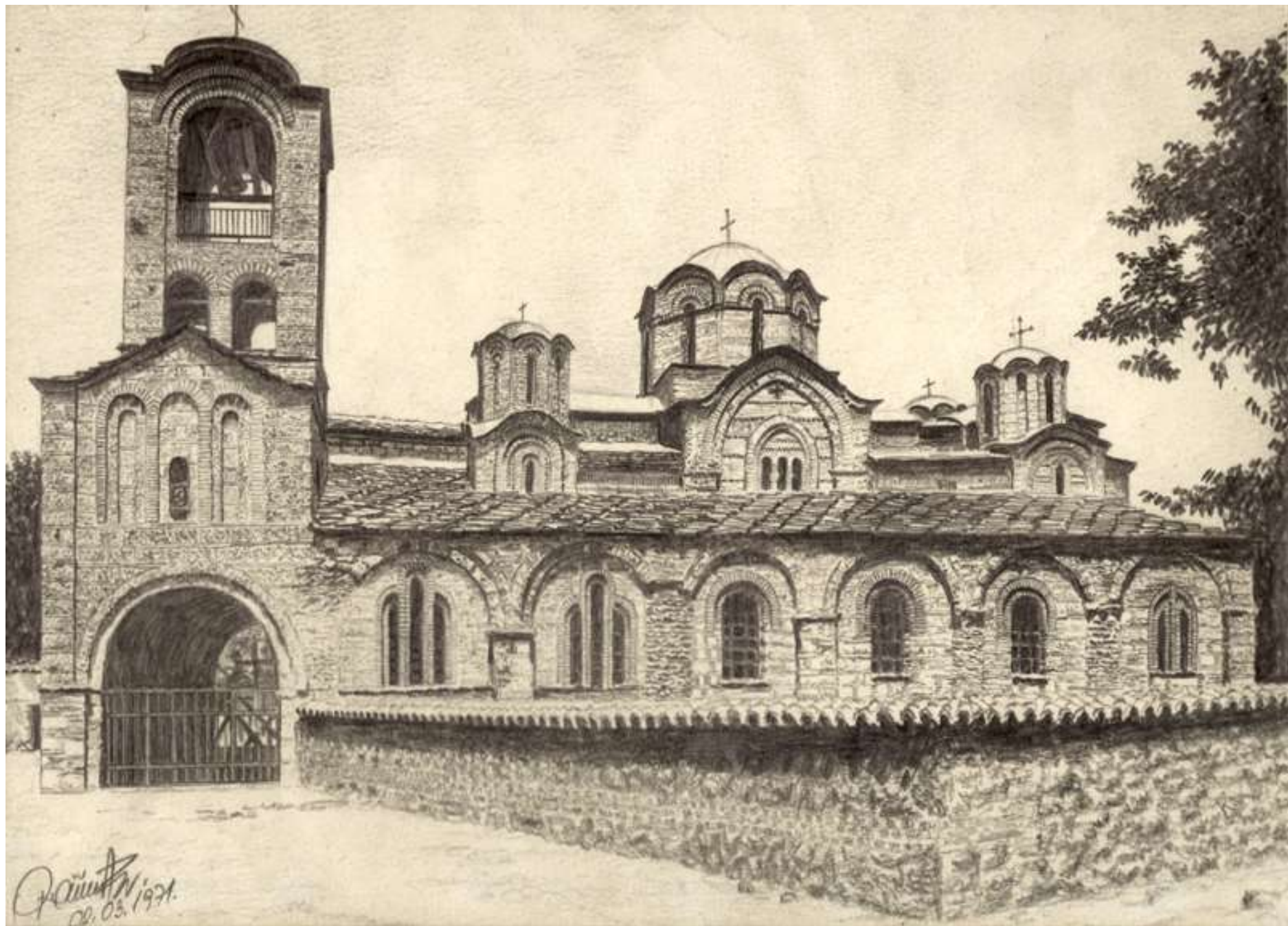

Primer petokupolne građevine osnove upisanog krsta sa brodovima:
Prizren, **Bogorodica Ljeviška**
kralj Milutin oko 1306-1307 na osnovi stare bazilike iz IX-X veka

Prizren, Bogorodica Ljeviška, pogled sa jugoistoka

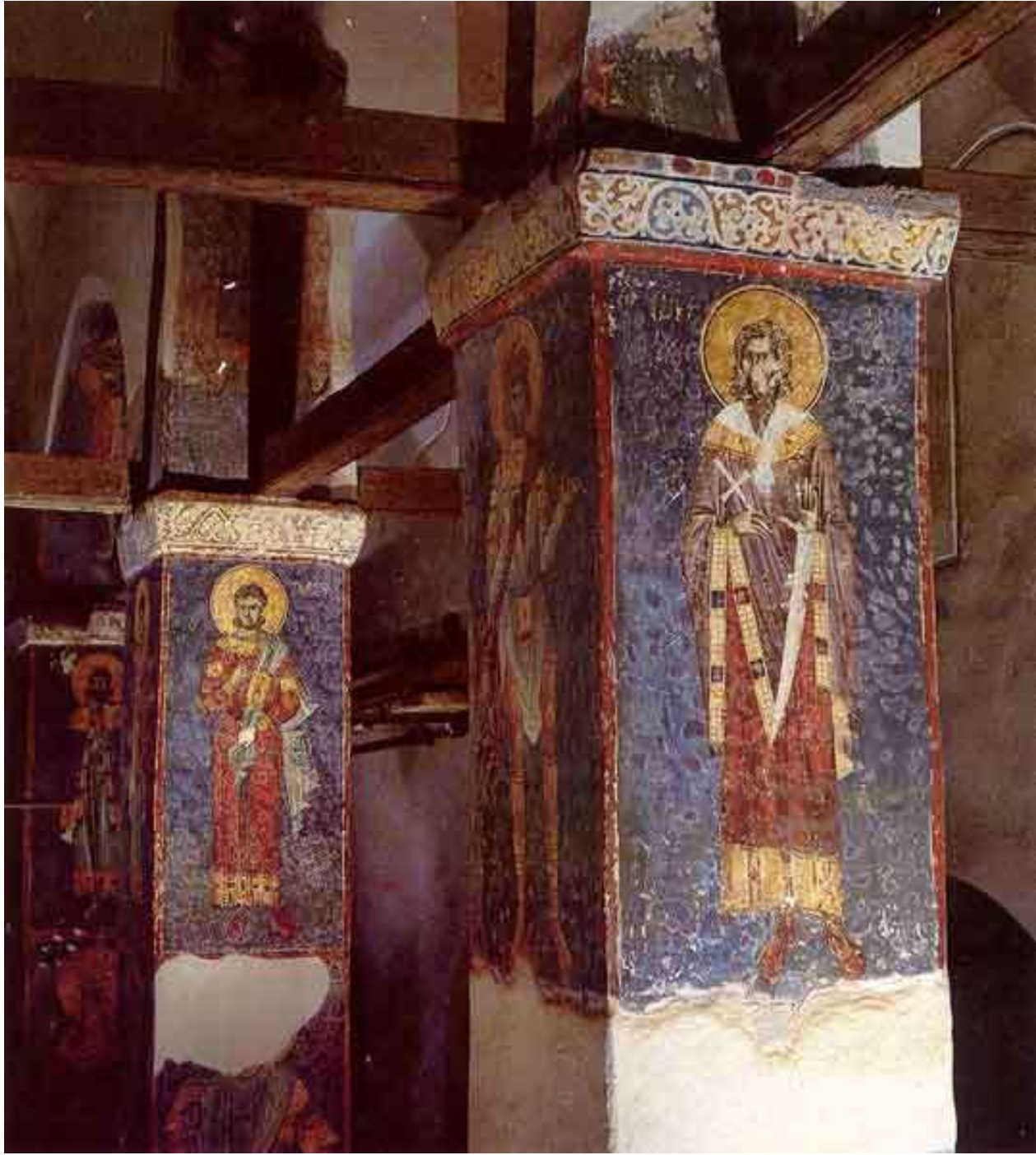
Tajna večera

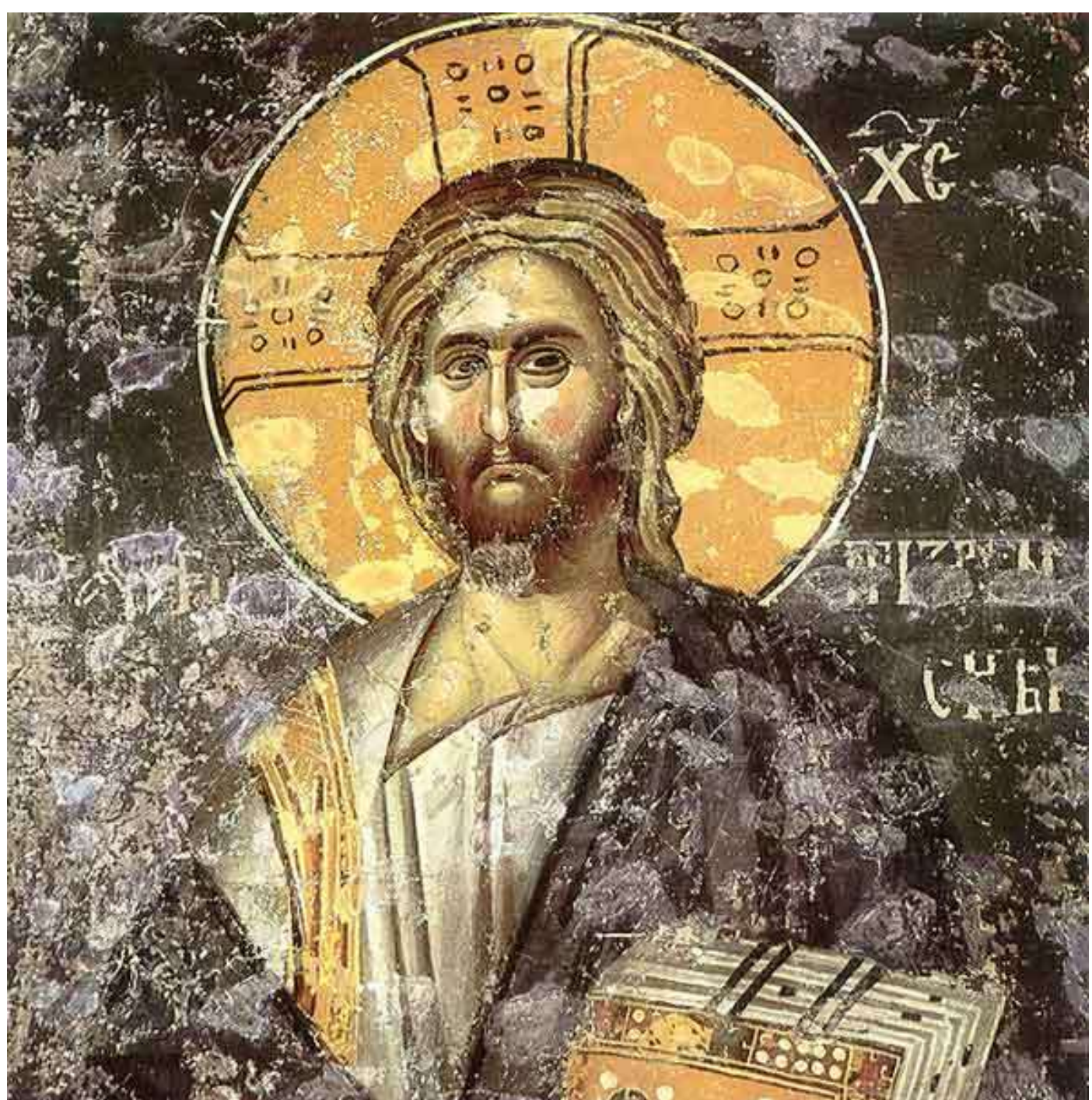
Ktitorski portret

Ktitorski portret

Hristos, čuvar
prizrenski,
1308 – 1314.

Pećka Patrijaršija

- Crkva sv. Apostola (sv. Sava),
- Crkva sv. Dimitrija (arhiepiskop Nikodim)
- crkva Bogorodice Odigitrije (arhiepiskop Danilo), zajednička priprata,
- crkva sv. Nikole (arhiepiskop Danilo)

PEĆKA PATRIJARŠIJA

- **Pećka patrijaršija - skupina crkava na domaku** Peći, kraj Pećke Bistrice.
- Želeći da središte srpske crkve bude na manje ugroženom mestu i bliže središtu države, arhiepiskop Arsenije I je podigao na ovom žičkom metohu kod **Peći crkvu svetih Apostola**. Ubrzo, oko 1250. godine, po njegovom nalogu ona je bila i živopisana. Hram se, nešto kasnije, počeo nazivati i Sveti Spas, što je preuzeto kao spomen na posvećenje Žiče.
- Sa severne strane ovog najstarijeg hrama **arhiepiskop Nikodim je podigao crkvu svetog Dimitrija oko 1320. godine.**
- Sarkofag episkopa Nikodima
- Deceniju kasnije, oko 1330, njegov naslednik, poznati književnik arhiepiskop **Danilo II sagradio je hram posvećen Bogorodici Odigitriji, da bi i njemu pridodao sa južne strane crkvicu svetog Nikole.**
- Ispred tri glavne crkve arhiepiskop **Danilo II je potom podigao monumentalnu pripratu.**

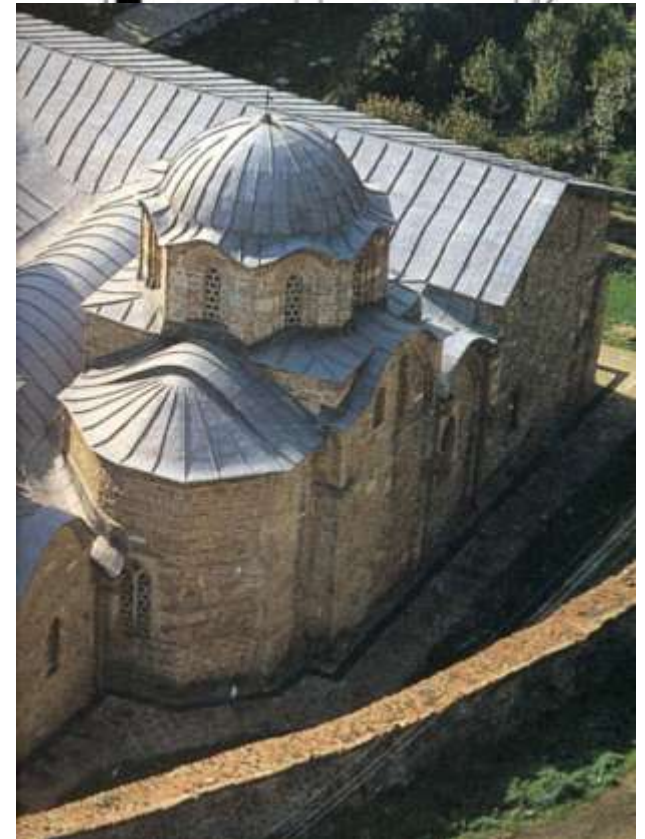
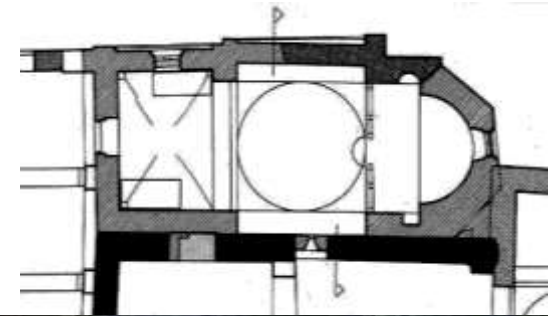

Peć, Bogorodica Odigitrija
(uz južnu stranu hrama Sv.
Apostola, oko 1325.)

Peć, Sveti Dimitrije (uz
severnu stranu svetih
apostola)

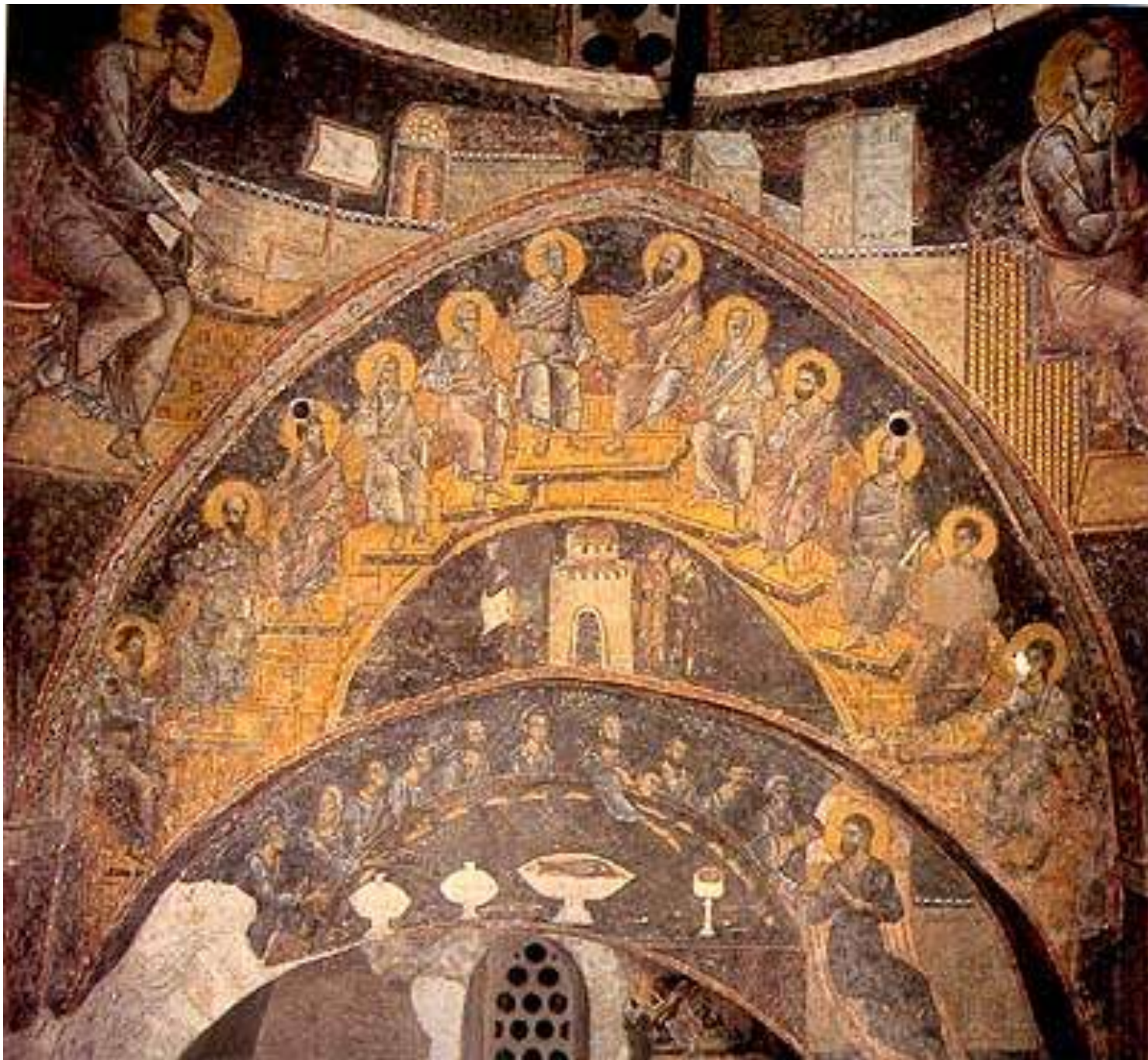

Peć, priprata

Uz zapadnu stranu sva tri hrama, pripratu je podigao arhiepiskop Danilo II, nakon izgradnje crkve Bogorodice Odigitrije (dosta postradala i prepravljana).

Peć, priprata, pogled sa jugozapada

Crkva sv. Apostola
Silazak sv. Duha,
sredina XIII v.

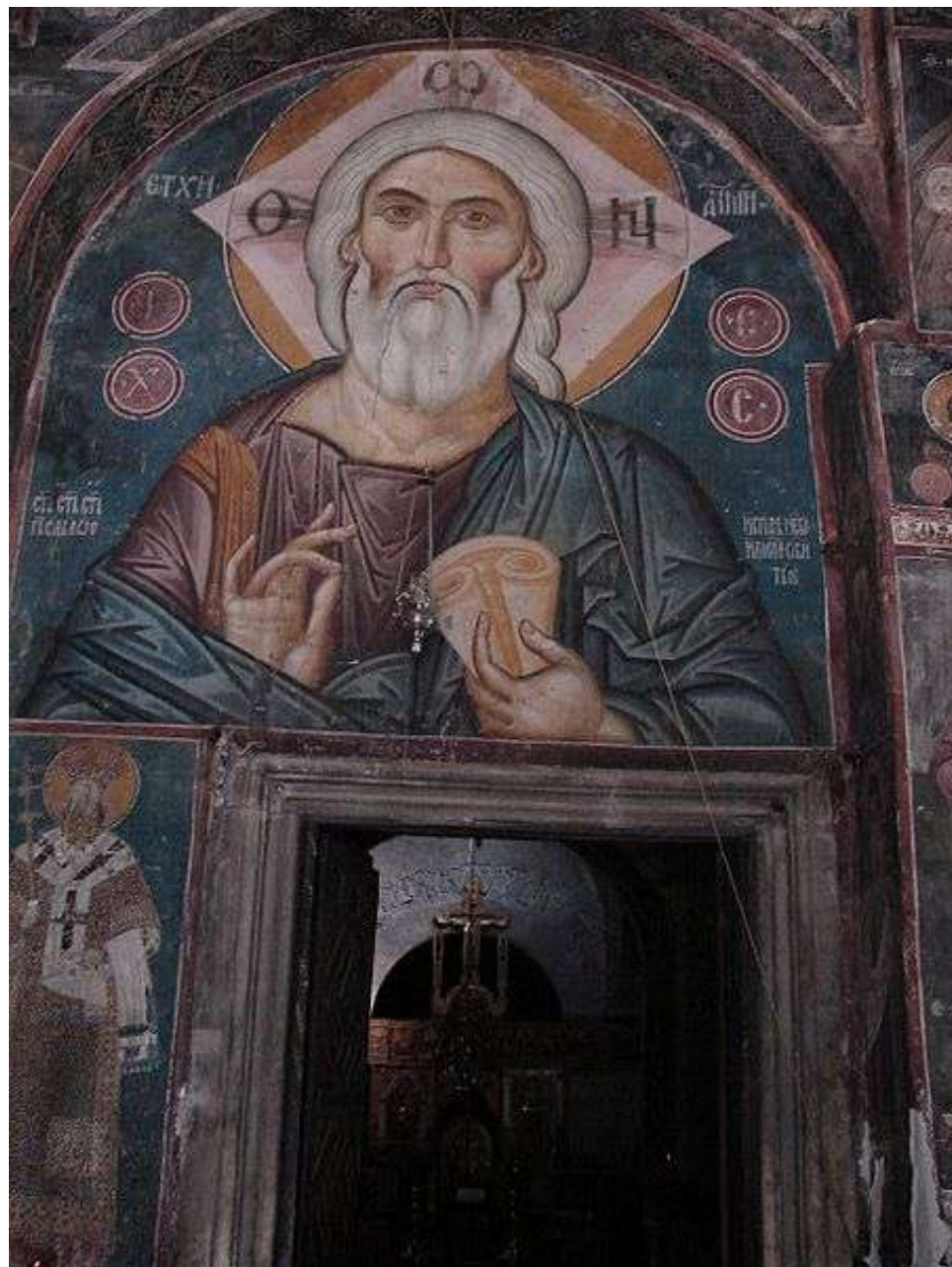
Crkva sv. Apostola, Hristos pred Pilatom, oko 1300. godine

Crkva sv. Apostola, šest srpskih vladara, detalj,

Crkva sv. Apostola, Hristos iz Vaznesenja, sredina XIII v.

Bogorodičina crkva, Vaskrsenje Lazarevo, četvrta decenija XIV v.

Bogorodičina crkva, Rođenje
Hristovo, četrta decenija XIV v

Crkve Bogorodice, Silazak u ad, četvrta decenija XIV v.

Crkva sv. Dimitrija, pričešće apostola, detalj, 1345

Peć, Bogorodica Odigitrija, slikarstvo, zapadni zid i portret ktitora

Peć, Sv. Dimitrije, portreti, južni zid: arhiepiskop Nikodim, kralj Stefan Dečanski, mladi kralj Dušan i sv. Sava

Kraljeva crkva u Studenici

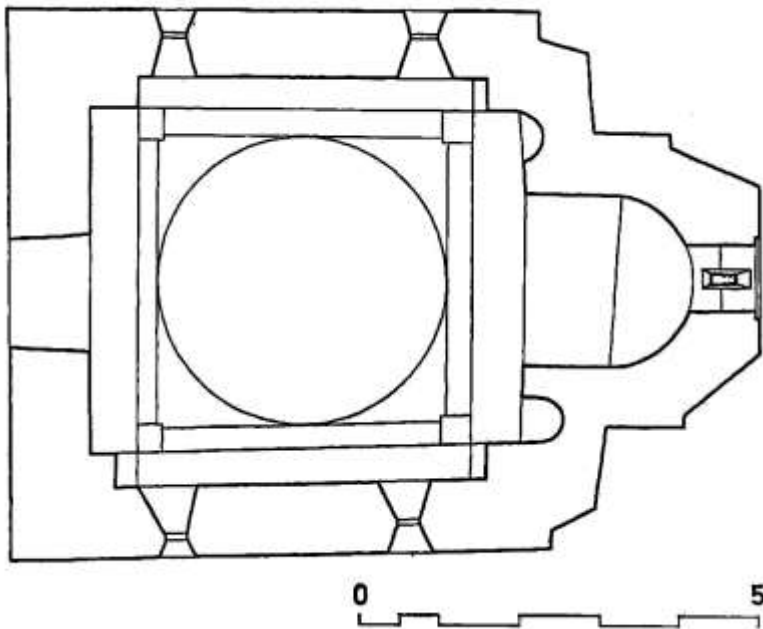
kralj Milutin

- Posvećena Joakimu i Ani
- Osnova sažeti krst sa kupolom

Studenica, Kraljeva crkva, osnova i pogled sa juga (oblik krsta vidan jedino u obliku krova).

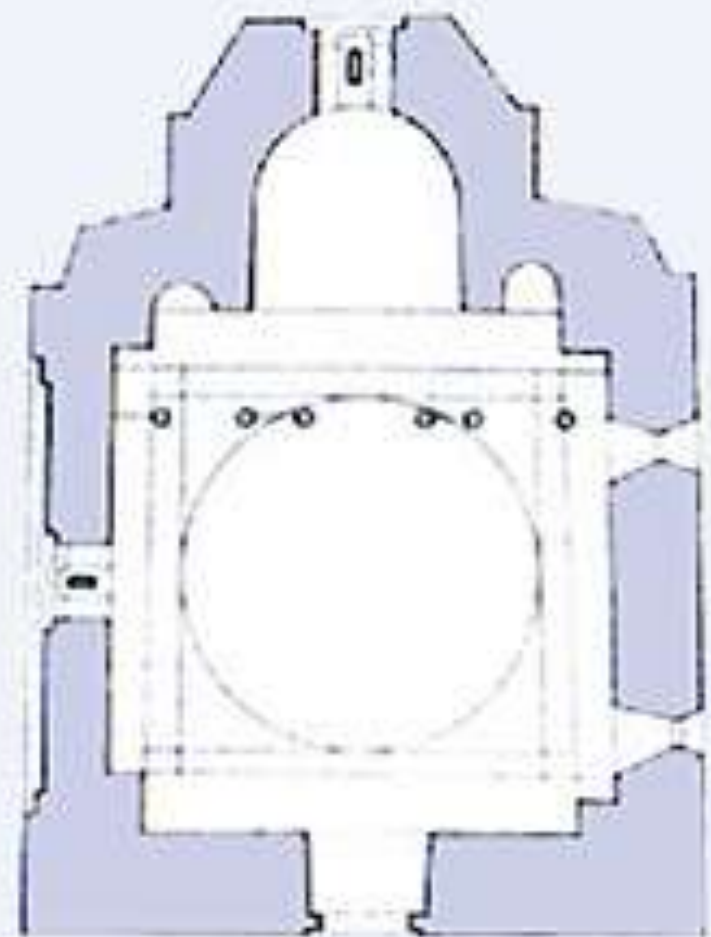
Kraci krsta su ovde sasvim kratki, a stupci ispod kupole nisu slobodni već su kao pilastri priljubljeni uz bočne zidove (ovde u uglovima) građevine.

Primer spoljašnosti crkve oblika **sažetog upisanog krsta s kupolom**: **krovovi pokriveni olovom**, a čelo zabata na kracima krsta je lučno izvijeno. Tambur kupole i oltarska apsida su spolja višeugaoni. **Izuzetak - mala Kraljeva crkva je spolja malterisana.**

Studenica, Crkva Sv. Joakima i Ane (Kraljeva crkva – kralj Milutin, 1313/14.), pogled sa zapada, severozapada i istoka:

Studenica, Kraljeva crkva: Rođenje Bogorodice

Studenica, Kraljeva crkva, severni zid

Ktitorski portret: kralj Milutin i kraljica Simonida prinose sv. Ani sa malom Bogorodicom model crkve (Studenica, Kraljeva crkva, 1318/9, južni zid)

Studenica, Kraljeva crkva, slikarstvo, oltar: pričešće apostola i arhijerejska liturgija